

Mr. drs. C. Homan

Geopolitiek

De agressieve Russische overname van de Krim heeft voor het Westen plotseling een nieuwe geopolitieke realiteit geschapen. Het is vooral de Amerikaanse geopolitieke analist Robert D. Kaplan die met zijn boek *De wraak van de geografie* enkele jaren geleden de discussie over het onderwerp 'geopolitiek' nieuw leven inblies.

Kaplan vindt dat het realisme in de internationale politiek een beter begrip vereist van geografie. Hij pleit voor "geopolitieke verbeeldingskracht" met zijn 19e eeuwse kijk op geografie, die rekening houdt met het landschap, bevolkingsgroepen, natuurlijke rijkdommen en infrastructuur zoals spoorlijnen, scheepsroutes en havens. Kortom, hij beschouwt geografie in feite als het DNA van een land.

Ook de Amerikaanse hoogleraar Walter Russell Mead signaleerde recentelijk de terugkeer van geopolitieke rivaliteiten. Zo maakt China territoriale aanspraken op de Zuid-Chinese Zee en het heeft zelfs laten weten het Noordpoolgebied niet als een regionale maar als een mondiale aangelegenheid te beschouwen. Japan antwoordt met een assertieve strategie op de claims van China op de Japanse Senkaku-eilanden in de Oost-Chinese Zee. Tegelijkertijd tracht Iran door allianties met Syrië en Hezbollah het Midden-Oosten te domineren. Maar vooral de annexatie van de Krim door Rusland als geopolitieke machtsgreep zorgt voor veel beroering in het Westen.

De vrijheid van elk land wordt begrensd door geografie, geschiedenis en de realiteit van macht

Al deze ontwikkelingen passen echter in een trend die wel als de 'terugkeer van de geopolitiek' bekend staat. Nu zijn macht, eigenbelang, beheersing van het territoir, etc. nooit afwezig geweest in de internationale politiek. Maar volgens Rodric Braithwaite, voormalig Brits ambassadeur in Moskou, is geen enkel land geheel vrij om zijn eigen keuzes te maken: zijn vrijheid wordt altijd begrensd door geografie, geschiedenis en de realiteit van macht.

De Brit Colin Gray en de Amerikaan Zbigniew Brzezinski stellen zelfs dat de geografische realiteit de diepste grondslag is van internationale betrekkingen. Uit de '*lay of the land*' spruiten nu eenmaal permanente belangen voort, en net zo min als we kunnen helpen **wie** en **wat** we zijn, kunnen we helpen **waar** we zijn. Geopolitiek bezien zijn staten volgens hen in voortdurende competitie, zo niet in totaal conflict met elkaar. De geschiedenis laat geografische steunpunten zien, net zoals gevechtsvelden operationele of tactische sleutelterreinen kennen.

Deze traditionele geopolitiek kent ook zijn critici. Zij menen dat door de globalisering van de economie na het einde van de Koude Oorlog de geo-economie is gaan domineren ten koste van de geopolitiek. Beschikbaar kapitaal is vaak belangrijker dan militaire vuurkracht bij het bepalen van macht en invloed. De Amerikaan Edward Luttwak sprak zelfs van een evolutie "van het geweld naar het geld".

China is daar bij uitstek een voorbeeld van. Maar andere auteurs menen echter dat veel conflicten een duidelijke territoriale dimensie hebben en dat veiligheid en economie niet als gescheiden compartimenten kunnen worden beschouwd. Zo noemde de Amerikaanse admiraal Mike Mullen destijds, als voorzitter van de Verenigde Chefs van Staven, de olopende nationale schuld de grootste bedreiging voor de nationale veiligheid van zijn land.

Niettemin zijn de gebeurtenissen rondom Oekraïne dit voorjaar weer een duidelijk voorbeeld van geopolitiek. Zo ziet Rusland de nabije regio (*near abroad*) als deel van de 'eigen invloedssfeer' c.q. als 'bufferzone'. In de relaties met deze landen past een doctrine van 'beperkte soevereiniteit', inhoudende dat in de Russische visie deze landen niet vrij zijn in hun buitenlands-politieke oriëntatie, in het bijzonder als die een sterkere band met het Westen (EU/NAVO) betekent. Dit roept herinneringen op aan de zogenoemde 'Finlandisering' tijdens de Koude Oorlog. De Finse regering hield in die tijd op voorhand in haar buitenlands beleid rekening met de wensen van de machtige Sovjet-nabuur. Kortom, van een zelfstandig Fins buitenlands beleid was in die jaren weinig sprake. Het Russische assertieve optreden, en in het bijzonder de inlijving van de Krim als meest duidelijke signaal, roept associaties op met een wereld waarin machtspolitieke en territoriale overwegingen de verhoudingen tussen de grote mogendheden conditioneren. De onderlinge verhoudingen worden hierbij vanuit een *zero-sum* perspectief gepercipieerd. Een situatie die in die zin niet met de Koude Oorlog kan worden vergeleken. Anno 2014 ontbreekt immers de Oost-West blok-

structuur van toen, wat de verhoudingen gecompliceerder en meer onvoorspelbaar maakt. Blijft het bij de annexatie van de Krim of streeft het huidige bewind in Moskou onder de vlag van 'nieuw Rusland' een herstel van delen van het Sovjetrijk na?

De geografie dicteert in ieder geval dat Oekraïne een lange grens met Rusland heeft, die niet gescheiden is door belangrijke geografische kenmerken. Bovendien was Oekraïne geografisch zelden een eenheid. Zo maakte het deel uit van het Ottomaanse Rijk, dan weer van het Habsburgse, dan weer van Polen en dan weer van Rusland. En steeds lagen de grenzen anders. Het DNA van Oekraïne is dan ook zwak ontwikkeld. Een nationale identiteit ontbreekt en het politiek systeem is afwisselend presidentieel en parlementair, waarbij de werkelijke macht in zowel West- als Oost-Oekraïne bij de oligarchen berust. Het Russisch agressief beleid rondom Oekraïne is een revisionistische poging het Westen politiek, cultureel en militair te weerstaan. Rusland gebruikte het militair instrument en het nationalisme, omdat het een *game change* als verandering wilde signaleren, niet omdat het over geen andere opties beschikte. Vooral nog vormen de recente ontwikkelingen in Oekraïne met voor een belangrijk deel een herstel van het centraal gezag door de nieuw gekozen president, Petro Porosjenko, een tegenslag voor Rusland, maar lijkt de annexatie van de Krim toch een voldongen feit. In Europa geloven we echter sinds 1989 nog steeds hardnekkig dat we op een post-modern continent leven. Een conti-

Verzet tegen de Russische politiek tegenover Oekraïne

nent waar het individu en de consumptie centraal staan en het buitenlands beleid een voortzetting is van binnenlandse problemen aan de andere zijde van de nationale grenzen en niet vice versa. Een wereld waarin landen als Brazilië, China, India en Rusland zich echter weinig gelegen laten liggen aan de door het Westen bepleite *rules-based world*. Maar misschien dat de gebeurtenissen rondom Oekraïne kunnen dienen als een noodzakelijke *wake up call* voor een Europese Unie, die zowel over *soft* als *hard power* moet beschikken. <

De annexatie van de Krim lijkt een voldongen feit

